

Воронова О.В.

*Луганський національний університет
ім. Т.Шевченка*

ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПЕРЕПІДГОТОВКИ БЕЗРОБІТНИХ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті висунута гіпотеза, відповідно до якої одним із шляхів підвищення ефективності професійного навчання безробітних у ВНЗ є відповідність організаційно-педагогічних умов цілям навчання й особливостям безробітних як суб'єктів навчання. Такий підхід зумовив необхідність теоретично обґрунтувати й розробити окремі моделі організації перепідготовки безробітних у вищих навчальних закладах. У статті міститься спроба розроблення однієї з таких моделей перепідготовки безробітних і подаються деякі рекомендації щодо використання її у здійсненні навчального процесу.

Ключові слова: *вищий навчальний заклад, професійне навчання, служба зайнятості, навчальні інформації, вимоги, професійно-кваліфікаційний рівень, той, хто навчає, той, кого навчають, навчальний процес, освітянські послуги, ринок праці.*

Постановка проблеми

На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної наукової літератури, нормативно-правових документів, вивчення закордонного досвіду й чинної практики перепідготовки безробітних у вищих навчальних закладах у статті висунута гіпотеза, відповідно до якої одним зі шляхів підвищення ефективності професійного навчання безробітних у ВНЗ є відповідність організаційно-педагогічних умов цілям навчання й особливостям безробітних як суб'єктів навчання. Такий підхід зумовив необхідність теоретично обґрунтувати й розробити окремі моделі організації перепідготовки безробітних у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу

У педагогічних дослідженнях моделювання належить до типу емпірико-теоретичних загальнонаукових методів. Його сутність полягає у вивченні явища або об'єкта на моделі, що відображає істотні з погляду мети дослідження риси, якості, відносини або зв'язки оригіналу. Моделювання розширює можливості дослідників та експериментаторів, оскільки дає змогу поширити на оригінал отримані на моделі результати [1, 204–209].

Модель — це створений з метою одержання й збереження інформації специфічний об'єкт, що відбиває якості, характеристики та зв'язки об'єкта оригіналу будь-якої природи, істотні для поставлених завдань. Результати дослідження на моделі переносяться на об'єкт, а модель стає кінцевим результатом прогнозу.

Нами зроблена спроба розробити моделі організації процесу перепідготовки безробітних у вищих навчальних закладах й здійснити самопроцес (див. рис. 1). Наводимо також коментарі до пропонованої моделі.

Концептуальною ідеєю побудови моделі було визначення перепідготовки у вищих навчальних закладах як цілісної педагогічної системи, компонентами якої є організаційно-педагогічні умови, безпосередні учасники процесу (безробітні, державна служба зайнятості, навчальні заклади, роботодавці) та сукупність зовнішніх і внутрішніх зв'язків між ними. До моделі були висунуті такі вимоги: по-перше, вона має бути інваріантним базисом організації перепідготовки безробітних; по-друге, враховувати конкретні цілі навчання та специфіку кожної навчальної групи; по-третє, організаційно-педагогічні умови, дібрані для її побудови, мають відображати особливості професійної перепідготовки безробітних і враховувати творчі взаємозв'язки соціальних партнерів щодо їх реалізації.

Як показано на рис. 1, структурна модель включає три етапи: підготовчий, основний та завершальний, кожен з яких має свої цілі. Організаційно-педагогічними умовами на підготовчому етапі визначено:

- запровадження технології надання профорієнтаційних послуг безробітним як кандидатам на навчання;
- вибір вищого навчального закладу за конкурсом на основі готовності його здійснення професійної перепідготовки безробітних;
- удосконалення методики добору безробітних на навчання, комплектування навчальних груп.

Профорієнтація безробітних як кандидатів на навчання висувається обов'язковою умовою їхнього навчання. Така вимога ґрунтується на тому, що саме результати профорієнтації є одним із критеріїв добору безробітних на навчання, а також суб'єктивним фактором підвищення ефективності перепідготовки безробітних у вищих навчальних закладах, що виявляється в їхній активності під час навчання у пошуку роботи і працевлаштуванні.

З огляду на це, необхідно забезпечити співробітництво профконсультантів центрів зайнятості та викладачів (методистів) ВНЗ щодо обміну інформацією про виявлення індивідуальних особливостей кандидатів на навчання з метою реалізації особистісно орієнтованого підходу в організації навчального процесу. Визначено, що методика співбесіди, тестування та профдобору безробітних на професійну перепідготовку потребує значного вдосконалення.

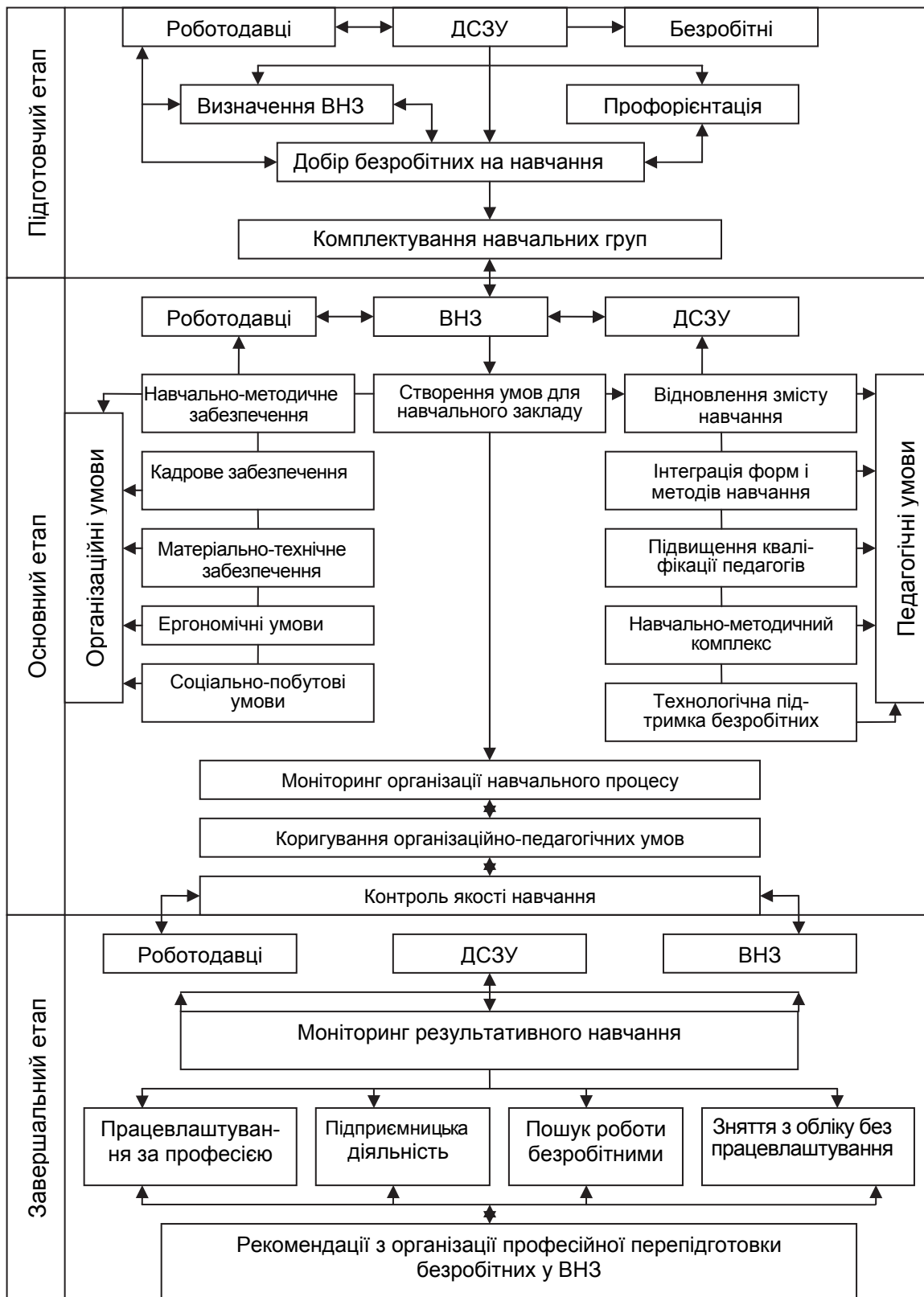

Рис. 1. Модель організації процесу перепідготовки безробітних у ВНЗ

Примітка. Умовні позначення на рис. 1:
 ДСЗУ — Державна служба зайнятості України;
 ВНЗ — вищий навчальний заклад.

Практика, коли на навчання направляються безробітні винятково за рекомендацією профконсультанта, тобто добір кандидатів здійснюється без участі представників вищого навчального закладу й роботодавців, не сприяє розвитку партнерства. Усунення навчальних закладів від участі у доборі слухачів, знімає мотивацію викладачів до самовдосконалення. Це спричинить, з одного боку, значні фінансові утрати, пов'язані з припиненням безробітними навчання, їхнє зняття з обліку у центрах зайнятості без працевлаштування після завершення навчання; з іншого боку — до переживання ними стану «вторинного безробіття», що надалі може призвести до деструктивних змін у їхньому поведженні.

Діагностування базового рівня знань і вмінь безробітних як кандидатів на навчання є актуальним у зв'язку з підвищенням суспільно-державних вимог до рівня професійної підготовки працівників. Звідси, щоб забезпечити мобільність і конкурентоздатність безробітних, треба створити умови для координації їхньої загальноосвітньої та професійної підготовки. Передусім ідеться про необхідність «доведення» їхнього базового рівня знань і вмінь до рівня, необхідного для освоєння програми навчання. Можливість самореалізації особистості прямопропорційна рівню її професійної компетентності, соціальному світогляду, гнучкості поведження на ринку праці, а також індивідуальної активності у розв'язанні проблеми працевлаштування.

Тому на основному етапі модель запровадження передбачає саме створення умов навчального процесу (див. рис.1) з усіма його необхідними складовими. Для здійснення перепідготовки, як уже було сказано, залучаються вищі навчальні заклади різних типів, рівнів, форм власності й підпорядкування на конкурсній основі. Для більшості з них перепідготовка безробітних — це епізодичне явище, що розглядається як можливість додаткового фінансового забезпечення. Отже, актуальною проблемою запровадження педагогічних умов у процесі перепідготовки безробітних є підвищення прямої зацікавленості вищих навчальних закладів у цій справі.

Недостатня мотивація ВНЗ може спричинити надалі непевність щодо співробітництва з державною службою зайнятості. Приміром, у період з 1994 р. Луганський інститут праці й соціальних технологій (у той час він називався консорціум «Регіональний інститут менеджменту») мав генеральну угоду з Державним центром занятості, укладену щодо надання освітніх послуг службі зайнятості в усіх запитуваних її видах (природно, за умов наявності відповідних ліцензій на них). Із запровадженням наказу Міністерства праці й соціальної політики України від 10.12.2002 р. № 639 «Положення про добір навчальних закладів для організації професійного навчання безробітних за рахунок засобів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування у разі безробіття» [2] була встановлена конкурсна система добору, отже, відомчі відносини інституту зі службою зайнятості припинилися.

Нині професійне навчання безробітних здійснюється відповідно до законів України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [3; 4; 5] з урахуванням світових стандартів і потреб ринку праці. Зокрема ст. 44 Закону про зайня-

тість населення визначає: «1. Професійна підготовка, перепідготовка й підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних є одним з видів соціальних послуг, орієнтованих на забезпечення зайнятості населення, надаваних за направленням Державної служби зайнятості» [5].

Оптимальним способом відповідності вимог до змісту навчання безробітних є, на нашу думку, *модульний принцип побудови навчальних програм*, оскільки він має власну функцію (обмеженої педагогічними цілями й рівнем підготовки безробітних; характеризується здатністю інтегруватися в різні освітні програми; може адаптуватися для індивідуального навчання). Аналіз причин труднощів у працевлаштуванні безробітних після навчання, зокрема у пошуку високооплачуваного місця роботи дає підстави нам запропонувати як інваріант такі змістовні блоки програм блочно-модульного зразка з їх зразковим складом.

Діагностичний блок. Визначення основних причин, проблем, стереотипів індивідуальної позиції на ринку праці. Усвідомлений вибір моделі навчання. Самодіагностика.

Соціально-психологічний блок. Допомога в подоланні негативних установок у структурі професійної Я-концепції, блокування механізмів деперсоналізації (розпаду особистості), зміна відносин з навколишнім оточенням, соціумом, людьми. Тренінгове навчання роботи у різних режимах (індивідуальна, групова, корпоративна діяльність, оволодіння емоційно-вольовою сферою).

Технологічний блок. Відновлення та нарощування прикладних професійних умінь і навичок відповідно до вимог часу; володіння комп'ютером, оргтехнікою, робота в Інтернеті, водіння автомобіля, бухгалтерський облік, аналітичні вміння, менеджмент, психолого-педагогічні навички роботи з персоналом.

Комунікативно-мовний блок. Розвиток мови, навчання техніці самопрезентації, формування іміджу, культурної комунікації, ділового листування.

Лінгвістичний блок. Цільове придбання навичок ділового спілкування на іноземній мові (методом удосконалення іноземної мови, підготовка до тестування для тих, хто знає мову).

Інформаційно-пошуковий блок. Формування культури інформаційної потреби. Навчання роботі з базами даних, джерелами інформації, що орієнтує у структурі ринку праці. Оволодіння варіативними формами представлення себе потенційним роботодавцем. Ознайомлення із сучасною системою підтримки інтелектоємних галузей діяльності (гранти, фонди, конкурси).

Фінансово-правовий блок. Ознайомлення з переліком нормативно-правових документів, що регламентують трудові відносини при влаштуванні на роботу, основними моделями фінансування у сфері виробництва, з ризиками у сфері комерційних відносин.

Креативний блок. Розвиток креативних здібностей, пошукової активності, навчання прийомам тренінгів і різних видів рефлексії.

Валеологічний блок. Освоєння прийомів підтримки й відновлення здоров'я в умовах інтенсивної праці, стресових ситуацій, зміни робочих обставин.

Послідовність освоєння змістовних блоків і їх обсяг можуть бути різними. До того ж виникають певні труднощі та перешкоди у перепідготовці безробітних (у цілому). Розглянемо найбільше поширені з них.

Психофізіологічні. У деяких безробітних виникає внутрішній бар'єр щодо своєї здатності до навчання. Однак ученими доведено, що в цілому доросла людина завжди здатна до вироблення відповідних індивідуальних способів оптимальної роботи з інформацією. Це стає можливим, якщо вона володіє знаннями про свої особливості як суб'єкта навчання та сформованої стійкої мотивації до навчання.

Соціально-психологічні. Багатьом безробітним буває некомфортно, а іноді просто страшно виявитися учнем. Особливо це стосується осіб, які посідали колись певне соціальне становище на ієрархічних (адміністративних) сходинках. Психологічно, як правило, вони не готові до зміни ситуації й добровільному перетворенню в «об'єкт» педагогічного впливу.

Соціальні. Відсутність потреби нового рівня освіченості з боку соціуму або його надмірність для професійного статусу найчастіше робить для безробітного безглуздим продовження (удосконалення) своєї освіти.

Психолого-педагогічні. Несформованість установки на необхідність для сучасної людини освіти упродовж усього життя. В Україні розроблено проект закону «Про освіту людини упродовж усього життя», однак поки він офіційно не прийнятий. Безперервності навчання може також перешкоджати відсутність необхідних для цього знань про себе як особи, що пізнає, про свою здатність сприймати та засвоювати навчальний матеріал.

Крім того, безробітний просто може не знати про сучасні форми освіти через відсутність досить повної інформації про це. Оскільки для нього навчання стає одним зі способів самореалізації у професії або в житті в цілому, він завжди хоче знати, навіщо йому вивчати саме той матеріал, який йому відомий. Його значеннєві установки й мотивації навчання набагато більш усвідомлені й вирізняються чіткістю та виявленням.

Основний етап представленої на рис. 1 моделі пов'язаний зі створенням ланцюжка організаційно-педагогічних умов, що необхідні для реалізації навчального процесу з урахуванням наведених особливостей професійної перепідготовки безробітних, зокрема щодо відновлення змісту навчання, інтеграції традиційних та інноваційних форм і методів навчання, удосконалення навчального процесу на основі підвищення рівня професійної компетентності викладачів, забезпечення психологічної підтримки безробітних, розроблення навчально-методичного комплексу, модернізації матеріально-технічної бази, реалізації механізму соціального партнерства.

Таке завдання обумовлене тим, що кризова ситуація у навчальному процесі пов'язана із традиційним підходом до його організації, незважаючи на зміну суспільно-державних вимог до якості професійної підготовки пра-

цівників та індивідуальних освітніх потреб безробітних як суб'єктів навчання. Звідси підвищення якості професійної перепідготовки безробітних у вищих навчальних закладах пов'язане з виробленням нової стратегії й удосконалюванням організаційно-педагогічних умов при їх запровадженні до навчального процесу.

Змістом вершального етапу моделі є моніторинг результатів навчання. Провідним важелем у цій дії є управління навчальним процесом — це розподіл обов'язків між учасниками для досягнення поставленої мети, регулювання діяльності суб'єктів управління, контроль за здійсненням певних завдань, організаційного забезпечення всіх етапів управлінського процесу. Це означає, що в організації навчального процесу повинні брати участь усі виконавці професійної перепідготовки безробітних: самі слухачі, роботодавці, навчальні заклади, центри зайнятості. Отже, результати навчання залежать від того, наскільки у навчальному процесі були враховані цілі перепідготовки й закономірності їх організації.

Організація запровадження розроблених педагогічних умов перепідготовки являє сукупність дій, що ведуть до створення й удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого, і можуть розглядатися як умова досягнення цілей навчання, засіб підвищення ефективності навчального процесу, управлінська функція. Усвідомлення сутності й особливостей його організації дає можливість засобами управління стимулювати реалізацію нових підходів, зумовлених особливостями професійної перепідготовки безробітних, і тим самим підвищувати його ефективність. Звідси підвищення якості навчання має починатися з визначення передбаченого кінцевого результату діяльності усіх його учасників.

Створення передумов для бачення перспектив майбутньої діяльності безробітних спричиняється специфічними особливостями організації та змістом їхньої перепідготовки, зокрема активізації пізнавальної діяльності слухачів, що сприяє розвитку пізнавальних можливостей, їхнього прагнення по-всякчас поповнювати й удосконалювати свої професійні знання, розширювати свій кругозір. Тому, на нашу думку, слід погодитися з А.Вербицьким та Н.Бакшаєвою про те, що організація навчального процесу, його педагогічні умови повинні забезпечити перехід того, хто навчається, зі становища слухача у позицію фахівця [8].

«Для досягнення цілей формування, точніше «вирощування» особистості професіонала, — твєдить А.Вербицький, — необхідно організувати такий освітній процес, що забезпечує перехід, трансформацію одного типу діяльності (навчально-пізнавальної) в іншу (професійну) з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів, предмета й результатів» [8, 78].

Удосконалювання організації навчального процесу в сучасних умовах має здійснюватися відповідно до вимог професійної перепідготовки безробітних на основі спадковості загальної освіти і забезпечення можливості їхньої соціалізації. Цьому може сприяти реалізація ідей контекстного навчан-

ня, теоретично обґрунтованого А.Вербицьким, який пропонує три види навчальних моделей, що можна прийняти як логічне продовження навчання або задіяти до складу моделі, представлені на рис. 1. Кожній його навчальній моделі відповідають форми освітньої діяльності й організаційні форми навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Характерні показники навчальних моделей

Навчальна модель	Форми навчальної діяльності	Організаційні форми навчання
Семіотична	Властиво навчальна діяльність	Лекції, семінари, заліки, іспити
Імітаційна	Квазіпрофесійна діяльність	Рольові та ділові ігри
Соціальна	Навчально-професійна діяльність	НДР й ДКР, виробнича практика

Висновки

Реалізація наведеної педагогічної умови передбачає таку підготовку викладачів до занять, що забезпечує максимальну активізацію пізнавальної діяльності слухачів. При підготовці до занять викладачам треба планувати навчально-пізнавальну діяльність слухачів у контексті їхнього професійного вдосконалення, оскільки активна пізнавальна діяльність, як відомо, найсприятливіше впливає на весь хід професійної перепідготовки безробітних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скульська В.Є. Особливості професійного навчання дорослих безробітних у професійних навчальних закладах. Педагогічний процес: теорія і практика: зб. наук. праць / В.Є.Скульська. — К.: ЕКМО, 2004. — Вип. 2. — С. 204–209.
2. «Про затвердження Положення про відбір навчальних закладів для організації професійного навчання безробітних за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття»: наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 10.12.2002 р. № 639; наказ про зміни до нього від 22.08.2003 р. № 236.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». — К.: Основа, 2001. — С. 4–31.
4. Закон України «Про зайнятість населення» // Україна. Закони. Основні чинні кодекси і закони. – 2-ге видання. — К.: Махаон, 2003. — 976 с.
5. Закон України «Про внесення змін до закону України «Про зайнятість населення»: проект. — К., 2006.
6. Положення про науково-методичний центр із забезпечення профорієнтації та професійного навчання незайнятого населення: затв. нака-

зом ректора Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості від 17.09.1998 р. №60/1.

7. Методичні рекомендації щодо розроблення й оформлення навчальних шляхів перепідготовки. — Науково-методичний Центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України. — К., 2002.

8. Вербицкий А.А. Развитие мотивации слушателей в контекстном обучении / А.А.Вербицкий, И.А.Бакшаева. — М.: Просвещение, 2000. — 216 с

9. Скульська В.Є. Організаційно-методичні умови забезпечення результативності професійного навчання безробітних / В.Є.Скульська // Професійне навчання безробітних як засіб відтворення трудових ресурсів: зб. матеріалів наук.-практ. конф. — К.: Кубок, 2003. — С. 66–70.

В статье выдвигается гипотеза, согласно которой одним из путей повышения эффективности профессионального обучения безработных в вузах является соответствие организационно-педагогических условий целям обучения и особенностям безработных как субъектов обучения. Такой подход обусловил необходимость теоретически обосновать и разработать отдельные модели организации переподготовки безработных в высших учебных заведениях. В статье предлагается разработка одной из таких моделей процесса переподготовки безработных и даются некоторые рекомендации по использованию ее в осуществлении учебного процесса.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, профессиональное обучение, служба занятости, учебные информации, требования, профессионально-квалификационный уровень, обучающий, обучаемый, учебный процесс, образовательные услуги, рынок труда.*

In article the hypothesis according to which one of ways of increase of efficiency of vocational training of the unemployed in HIGH SCHOOLS is conformity of organizational-pedagogical conditions to the purposes of training and to features jobless as subjects of training is put forward. Such approach has caused necessity theoretically to prove and develop separate models of the organisation of retraining of the unemployed in higher educational institutions. In article attempt of working out of one of such models of process of retraining of the unemployed is spent and some recommendations about its use in realisation of educational process are given.

Key words: *a higher educational institution, vocational training, employment service, educational information, requirements, the vocational level training, the trainee, educational process, educational services, a labour market.*